

Ekmelüddîn Bâbertî'yi Keşif Yolunda

I. Ekmelüddîn Bâbertî Sempozyumu
28-30 Mayıs 2010

Editör
Selçuk Coşkun

BAKÜTAM

Bayburt Kültürü ve Tarihi Uygulama ve
Araştırma Merkezi

© 2014 Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü

*Bu eserin tüm yayın hakları, Bayburt Üniversitesi Rektörlüğüne aittir.
Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve
elektronik ortama taşınamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.*

*Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu
yazarlarına aittir.*

ESER ADI : Ekmelüddîn Bâbertî'yi Keşif Yolunda
I.Ekmelüddîn Babertî Sempozyumu

BAYBURT ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO : 5

ISBN NO : 978-605-61893-5-7

Tasarım : Muhammet S.KARACA

Baskı : Zafer Ofset
Yenikapı Caddesi No.1
25100 Yakutiye / ERZURUM
0442 234 22 85

BÂBERTÎ'NİN TUHFETU'L-EBRÂR İSİMLİ ESERİNİN HADİS TARİHİNDEKİ YERİ

Selçuk Coşkun

Hadis tarihi, hadislerin günümüze geliş serüvenini anlatır. Bu serüven, ilk başlarda hadislerin sözlü rivayetini içine alırken, daha ilk asırdan başlayan yazım faaliyetleriyle birlikte, hadislerin yazımını da kapsamaya başlamıştır. Özellikle hicri ikinci ve üçüncü asırlar, hadis eserlerinin yoğun bir şekilde yazıldığı dönemdir. Bu dönemlere kısaca tasnif dönemi, denilir. Bu dönem; daha önceleri sözlü ve yazılı olan ancak belirli bir sistematığe kavuşmamış hadis eserlerinin, tasnif edilerek sistematik bir halde sunulduğu ve böylece kitaplaştırıldığı dönemdir. Bundan sonraki dönemlere ise genel hatlarıyla tehzib dönemi denilir. Bu dönem, yaklaşık hicrî 4. asrın ortalarından günümüze kadar devam etmektedir. Bu dönemde, daha önceki dönemlerde yazılan eserler üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, daha önceki dönem eserlerini esas alıp, onlar üzerine yapıldığı için tehzib çalışmaları diye adlandırılmıştır.

Hicrî 786, miladî 1384 yılında vefat eden el-Bâbertî, hicrî sekizinci asırda yaşayan bir âlim olması itibarıyla, yazdığı eser de tehzib dönemi eserleri içerisinde sayılmaktadır. Bu açıdan bakılınca, onun eserinin Hadis Tarihindeki yerini üç ana başlık altında incelemek yerinde olacaktır.

A - Tuhfetü'l-Ebrâr'ın Hadis Literatürü Tarihindeki Yeri

Hadis Tarihinin Tehzib dönemi denilen 4. asrın yarısından günümüze kadar devam eden süreçte birçok alanda ve türde çalışma yapılmıştır. Bu tür çalışmalardan bir grubu da; Cem'u Beyne'l-Kütüb türü eserler oluşturmaktadır.

el-Cem' Beyne'l-Kütüb; belirli bazı kitaplardaki hadisleri toplama işine denilir. *Kütüb-i sittenin cem'i* ve sahihennin cem'i bu tür çalışmalarındadır.

Bu tür çalışmalarda, öncelikle *Sabihu'l-Bubâri* ve *Sabihu Müslim*'deki hadisler tek kitap içinde toplanmıştır. *el-Cem' Beyne's-Sahihayn* isimli bu kitapların çeşitli örnekleri vardır. Bunlar arasında; el-Humeydî'nin *el-Cem' Beyne's-Sahihayn*'i, Ebu Abdillâh Muhammed b. Huseyn'in *el-Cem' Beyne's-Sahihayn*'i ve es-Sağânî'nin *Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye min (alâ) Sıhâhi'l-Ahbâri'l-Mustafaviyye'si* zikredilmektedir.¹

Bu eser üzerinde biraz durmak lazım, zira bizim müellifimiz el-Bâbertî'nin eseri bu eser üzerine yazılmış bir şerhtir.

Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye min (alâ) Sıhâhi'l-Ahbâri'l-Mustafaviyye

Ebu'l-Fazl Radıyyuddîn Sağânî, Lahorda 577/1181 tarihinde dünyaya gelmiştir. Daha sonra Gazneye göç etmiş, daha sonra Mekke, Medine, Yemen, Bağdat, Magadişu gibi yerleri dolamıştır. 650/1252 tarihinde vefat etmiştir. Hanefidir. Lügat ve dille ilgili eserler vermiş, hadisle ilgili altı eserinden bahsedilmektedir ki, bunların başında *Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye* gelir.

Bu eserde Sağânî, sahih hadislerden seçerek derlediği bazı hadisleri nahiv konularına göre düzenlemiştir². Bazı şârihlerin verdiği bilgiye göre 2246 hadis ihtiva eder. Bunlardan 1050'si müttefekun aleyh, geri kalanlarından bir kısmı Buhârî ve Müslimden birisine veya veya başka kaynağa aittir³. İbni Melek'in, Abdulmaksud b. Abdirrahîm tahkikli "Mebâriku'l-Ezhâr Şerhu Meşâriki'l-Envâr" adlı şerhinde, en son hadis numarası 2267 olarak gösterilmektedir⁴. Hadislerin çoğu Sahihayn'den alındığı için eser *Meşâriku'l-Envâr fi'l-Cem'i Beyne's-Sahihayn* olarak da anılır. Bununla beraber içerisinde, Kudâî'nin Müsnedü's-Şihâb, el-Uklişî'nin en-Necm Min Kelâmî Seyyidi'l-Arab'ından ve daha önce kendisinin yazdığı, Misbâhu'd-Dücâ, *eş-Şemsü'l-Münîre* adlı eserlerinden de hadisleri almıştır.⁵

¹ Bkz. Kettânî, Muhammed b. Ca'fer, *Hadis Literatürü*, Çev. Yusuf Özbek, İz Yayıncılık, İst. 1994, s.376.

² Görmez, Mehmet, "Sağânî", *DİA*, XXXV,488.

³ Uğur, Müctebâ, *Hadis İlimleri Edebiyatı*, TDV Yay., Ankara 1996, s. 115-116

⁴ İbn Melek, *Mebâriku'l-Ezhâr Şerhu Meşâriki'l-Envâr*, Thk. Abdulmaksud b. Abdirrahîm, Dâru'l-Ceyl, Beyrut1995, III,415.

⁵ Hatiboğlu, İbrahim, *Meşâriku'l-Envâri'n-Nebeviyye*, *DİA*, XXIX,361.

Eserdeki hadislerin hepsi de kavli hadislerdir. *Meşâriku'l-Envâr*'ın hadisleri farklı bir metotla sıralanmıştır. Her hadîs ilk sahabî ravisinin ismine göre verilmiş, “men, inne, lâ, izâ, mâ...” gibi baş tarafındaki edatlara göre tertip edilmiştir. Ayrıca her hadisten önce kaynağı gösterilmiştir⁶. Müttefekun aleyh olanlar “kâf”, sadece Buhârî'nin tahrir ettikleri “hâ”, sadece Müslim'in tahrir ettikleri “mim” harfiyle gösterilmiştir.

Bu eser, Sâğâni'ye şöhret kazandırmış, başta Osmanlı Medreseleri olmak üzere İslâm dünyasının çeşitli bölgelerinde ders kitabı olarak okutulmuş, erken dönemlerden itibaren yayımlanmıştır⁷. İslâm âleminde çok tutmuş derli toplu hadîs kitapları arasında ön sıralarda yer alan *Meşâriku'l-Envâr*, birçok âlim tarafından şerh edilmiştir. Bunlardan 21 tanesinin adı ve müellifi merhum Uğur tarafından listelenmiştir.

Bâbertî'nin asrında yaşayan müelliflerden bu eser üzerine şerh yazarlardan bazıları şunlardır:

1 *Şerhu'l-Meşârik*, Muhammed b. Abdirrahman ez-Zumrudî (776)

2 *Şerhu'l-Meşârik*, Muhammed b. Ali el-Atrûşî (784)

3 *Şerhu'l-Meşârik*, Rasûlâ b. Ahmed el-Bettâni (793), tamamlanamamıştır.

4 *Mebâriku'l-Ezhâr fi Şerhi Meşâriki'l-Envâr*, İbni Melek er-Rûmî (797)

5 *Şevâriku'l-Esrâri'l-Âliyye fi Şerhi Meşâriki'l-Envâri'n-Nebeviyye*, Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdi (817)⁸

6 *Tuhfetü'l-Ebrâr fi Şerhi Meşâriki'l-Envâr*, Muhammed b. Mahmud el-Bâbertî (786)

Meşârik'in Süleymaniye Kütüphanesinde pek çok nüshası vardır.⁹ Tehzib döneminin cem beyn'e-sahiheyn türü eserlerinden olan es-Sâğâni'nin Meşâriku'l-Envâr adlı eseri, çok şöhret bulunca, yine tehzib dönemi eserlerinden olan şerh çalışmaları yapılmış ve üzerine yirmiden fazla şerh yazılmıştır. Bu Şerhlerden biri de hemşehrimiz el-Bâbertî'nin yazdığı *Tuhfetü'l-Ebrâr fi Şerhi*

⁶ Uğur, *a.g.e.*, s. 115-116

⁷ Görmez, “Sâğâni”, *DİA*, XXXV,488.

⁸ Bkz. Uğur, *a.g.e.*, s. 115-116.

Meşâriki'l-Envâr adlı eseridir. el-Bâbertî'nin onlarca şerh yazdığı da bildirilmektedir ki bu eser onlardan sadece biridir¹⁰. Bu eser bazı kaynaklarda **Tuhfetü'l-Ebrâr** diye değil de yine şerh ettiği esere izafe edilerek “**Şerhu Meşâriki Şerîf**” diye anılmaktadır. Örneğin Bursalı Mehmed Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri adlı eserinde; **Ekmelüddîn Muhammed Bayburdî** başlığında şöyle demektedir: “Ekâbir-i ulema ve müellifinden bir zat olup Bayburtlıdır, İrtihâli 786 tarihindedir. Kutlu Bağâ'nın Tabakât-ı Hanefiyyesi'nde mezkûr olan müellefatı ber vech-i âtidir: deyip, bazı eserlerini sayar ve onlardan biri olarak da; **Şerhu Meşâriki Şerîf** (Hacı Paşa hattıyla Muharrer nüshası Kütübhâne-ı Umûmi'dedir)” kaydeder. Bu arada; “NOT: 1807'de “Zehîretü'l-Mulûk”ı terceme eden İbrahim b. Halîl de Bayburt'dan yetişmiş erbâb-ı me'ârifendir”¹¹ şeklinde bir ifâdeye de yer verir.

Buna göre orijinal adı **Tuhfetü'l-Ebrâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr** olan eserin, bazı durumlarda kısaca **Şerhu Meşâriki'l-Envâr** diye anıldığı da olmaktadır.¹²

Bu giriş bilgilerine göre *Tuhfetü'l-Ebrâr*, hadîs literatürü içerisinde şu özelliklere sahiptir

1. *Tuhfetü'l-Ebrâr*, Hadis edebiyatı içerisinde Tehzib Dönemi eseridir.

2. Bu dönem eserlerinin özelliğini taşıyan cem çalışmaları üzerine yazılmış olan şerh çalışmalarındandır. Hatta eş-Şeyh eş-Şârih, eş-Şârih, gibi mutlak ifâdelerle çoğunlukla Ekmelüddîn kastedilir.

B. Tuhfetü'l-Ebrâr'ın Hadis Öğretimindeki Yeri

Tehzib döneminde sadece hadîs eserleri yazılmamış, hadîs öğretimi yolunda da önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda ilk zamanlarda medreseler, daha sonra da dâru'l-hadisler etkili bir şekilde rol oynamıştır.

el-Bâbertî'nin Mısır'da Şeyhûniye medresesinde hocalık yaptığı, ve mesela Hacı Paşa gibi Anadolu'dan giden hemşehrilerine de ders okuttuğu bilinmektedir¹³. Aslen Aydınlı olan Hacı Paşa, Konya'da doğmuş ancak doğum tarihi bilinmemektedir. 1413 (H. 816) veya 1417 (H. 820) senesinde Ödemiş'e

⁹ Hatiboğlu, “Meşâriki'l-Envâr”, *DİA*, XXXIX,362.

¹⁰İbn Kutlûbuğâ, *Tâcu't-Terâcim fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, I,22 (Şâmile, 3.28).

¹¹ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2000, I,221-222.

¹² İbn Kutlûbuğâ, *Tâcu't-Terâcim fî Tabakâti'l-Hanefiyye*, I,22 (Şâmile, 3.28).

¹³ Çiftcioğlu, İsmail, “Anadolu Beylikleri Döneminde Yetişen Çok Yönlü Bir Bilim Adamı: Hacı Paşa”

bağlı Birgi'de vefat etmiştir. Anadolu'da ilim öğrendikten sonra, Mısır'a gitmiş ve büyük âlim Ekmelüddîn Bâbertî'den yüksek din bilgilerini öğrenerek Hanefî mezhebi fıkıh âlimi olmuştur.

İslâm eğitim tarihinden bahseden eserlere bakıldığında, şöyle bir durumla karşılaşmaktayız: Kanuni Sultan Süleyman'ın vakfiyesinde, Dâru'l-Hadisler için okunması gereken bazı eser isimleri de verilmektedir. Bu eserler; Meşârik, Mesâbih,¹⁴ Müslim, Buhârî, Elde dolaşan aklî ve naklî kitaplar olarak belirtilmektedir.¹⁵

Bu cümleden olarak Taşköprülüzâde Ahmed Isamuddîn'in okuttuğu dersler vardır. Meselâ o, 30 akçeli medrese olan Hacı Hasan Medresesinde Hadis'ten Mesâbih'i okutmuş iken, 40 akçeli Medrese olan İshak Paşa Medresesinde Hadisten; Mesâbih'in tamamı ve Meşârik'in tamamını okutmuştur.¹⁶

Genel olarak medreselerde ilim konuları yirmi bir tanedir ve bunlardan ikisi hadis ile ilgilidir. Hadis ile ilgili olanlar Hadis Usulü ve Hadis'tir. Bu derslerden Hadis Usulünde genellikle Nuhbe ve şerhi, İbni Salah'ın Elfiyesi okutulurken, Hadis dersinde de genellikle, Buhârî, İbni Melek ve Mesâbih okutulmuştur.¹⁷ Burada İbni Melek'in Meşârik şerhi kadedilmiş olabilir.

Medrelerdeki icâzetnâmeler, bazen bütün ilimlerle olabildiği gibi, bazen ilim dallarının kendilerine ait icâzetnâmeleri vardır. Fıkıh icâzetnâmeleri, Kelâm icâzetnâmeleri, Hadis İcâzetnâmeleri vs gibi. Meselâ Fıkıh icâzetnâmelerinden bir kolun 22. sıradaki şahsı; Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd el-Bâbertî (öl. 786/1426) *el-İnâye* yazarıdır.¹⁸

Hadis icâzetnâmelerinden en kısa olanlarından birine bakıldığında orada, Ekmelüddîn Bâbertî bulunmamaktadır. Onun yerine Ebû İshâk eş-Şâmî (710-800/1310-1397) ve bir sonrasında da Ahmed b. Hacer el-Askalânî (773-852/1371-1448) yer almaktadır.¹⁹

¹⁴ Beğavi'nin (516/1122) ahkâm hadislerini senedlerini hafız ederek toplamıştır. 4434 hadis var. et-Tebrizi'nin mişkâtul-Mesâbih'i, buna 1511 hadis ilavesiyle oluşturulmuş bir çalışmadır. Cem'u'l-Âmme kısmında değerlendirilir

¹⁵ Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi*, Dergah Yayınları, İst. 1983, s. 97.

¹⁶ Bkz. Atay, *a.g.e.*, s. 94-95.

¹⁷ Bkz. Atay, *a.g.e.*, s.112-113.

¹⁸ Atay, *a.g.e.*, s. 116-117.

¹⁹ Bkz. Atay, *a.g.e.*, s. 126-127.

XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreselerini Anlatan Baltacı da ne Bâbertî'den ne de eseri Tuhfe'den bahsetmektedir²⁰. Bununla beraber, XV-XVI. asırlarda osmanlı medreselerinden bahsedilirken bunlar, Umûmî Medreseler ve İhtisas Medreseleri diye ikiye ayrılmakta, ihtisas medreseleri arasında Dâru'l-Hadisler de sayılmakta, bunlarda okutulan kitaplar arasında Buhârî ve Müslim'den sonra Meşârik da sayılmaktadır²¹. Baltacı XV. asırdan bahsetmektedir ki, bu asır Bâbertî'yi takibeden asırdır. Bu asırda, yirmili medreselerden 32, otuzlu medreselerden 22, kırklı medreselerden 29, ellili medreselerden 147, Altmışlı medreselerden 22, Diğer medreselerden 72 tanesini saymaktadır. Bunlar arasında Anadolu illerinde olanların yanında, Mekke, Kıbrıs, Belgrat, Kahire (Eşrefiye Medresesi) Kudüs, Medine, Bağdat, Bosna, Halep, Üsküp vs. gibi Osmanlı topraklarından da medreseler olmasına rağmen, yaklaşık 300 medreseden hiçbirinde **Bâbertî** adı geçmemektedir²².

Fahri Unan Fatih Dönemi Medreseleri hakkında istatistikî bilgi sunarken şöyle demektedir: "Hadisle ilgili olarak üzerinde çalışılan eserlere gelince: Fazla bir çalışma bulunmamakla birlikte, Sahn müderrislerinden bâzularının Buhârî (ö. 2 / 869) ve Müslim (ö. 264 / 874)'in Sahih'leri ile, ünlü hadis kitabı muhtasarı olan Muhammed es-Sâgânî (ö. 650 / 1252)'nin **Meşâriku'l-Envâr**'ını ele aldıkları görülmektedir"²³.

1910 yılında Medresede yapılan ilk resmî ıslahatta, padişahın imzasıyla çıkan programda, VIII. yılda öğleden önceki dersler arasında ve IX. yılda öğleden önceki dersler arasında Hadis Usûlü ve **Meşâriku'l-Envâr**, okutulmasına yer verilmiştir. XI. sınıflarda ise Buhârî veya Müslim okutulmasına yer verilmiştir²⁴.

Sovyet döneminde Türkistanda, Diniye Nezaretine bağlı olan Mir Arap Medresesinde ve İmam Buhârî Medresesi müfredatında bu Meşârik'a yer verilmemektedir. Muhammed Sadık Muhammed Yusuf, o dönemlerdeki hadisin

²⁰ Bkz. Baltacı, Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İrfan Matbaası, İst. 1976.

²¹ Bkz. Baltacı, a.g.e., s. 21.

²² Bkz. Baltacı, a.g.e., s. 72-582.

²³ Unan, Fahri, "Osmanlı Medrese Uleması: İlim Anlayışı ve İlmî Verim", *Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 30 (http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:cMnL8uBwWKEJ:yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd5/sbd-52.pdf+4.+Fahri+Unan,+Osmanlı%20B1+Medreselerinin+%20C4%B0lmi+Performans%C4%B1&hl=tr&gl=tr&sig=AHIEtbTTJXy_heqgIKj98NXfbV8iRb5qQ Erişim Tarihi: 09.04.2010).

²⁴ Atay, a.g.e., s. 234-235.

durumunu özetle şöyle anlatmaktadır: “İkinci Dünya Savaşından sonra, Hüdâsâzlar başımıza bela oldu. Bu ara, devletin gözetimi altında belirli kişilere din ile uğraşma ve öğrenme izni verildi. Bu bağlamda, biraz *Mişkâtü'l-Mesâbih* okutuldu”²⁵.

Ortaasyada yaptığımız araştırmalarda da daha çok **mişkât** üzerinde durulduğu görülmektedir. Meşârik ve şerherine atıfta bulunulduğuna şimdiye kadar rastlayamadık.

Tuhfetü'l-Ebrâr, değişik kütüphanelerde yazmaları bulunan bir eserdir. Mısır'dan, Medine'den ve Şam'dan nüshaları getirtilebilir. Bu kadar yaygın coğrafyada nüshalarının bulunması, en azından **Şeyhûniye Medresesinde** kendi öğrencilerine bu eseri okuttuğunu ve onların da memleketlerine ulaştırdığını göstermektedir. Kendi dönemi ve takip eden dönemde okunan ve okutulan bir eser olma ihtimali yüksek dahi olsa sonraki dönemlerde bu derece rağbet gördüğünü gösteren ipuçlarına sahip değiliz. Sadece **Suriye'de Nurettin İtr'in** altı lisansüstü öğrencisine bu eseri çalıştırdığını biliyoruz.

C. Esere Yapılan Atıflar

Bu konuyu tesbir etmedede en faydalı yol, bilgisayar programlarıdır. İlahiyat alanında en gelişmiş programlardan bir olan ve içerisinde binlerce kitabın bulunduğu Şâmîle programında Bâbertî ve Tuhfe taramaları yapılmış ve şöyle bir durum tesbit edilmiştir:

Hadis ve Hadis İlimlerine Ait Eserlerdeki Atıflar

a. *Ekmelüddîn ve Bâbertî Sorgulamaları*

1 Şâmîle'de; **Hadis Usûlü** Kitaplarında “el-Bâbertî” nisbesini araştırılmış, 76 eserde (bazıları aynı eserin farklı baskılarıdır) bulunmamıştır. Aynı eserlerde Ekmelüddîn ismine ait aramalarda da herhangi bir sonuç bulunmamıştır.

2 **Hadis ilimleri** eserlerinden kayıtlı olan 68 tanesinde de el-Bâbertî ve Ekmelüddîn isimlerine rastlanmamıştır.

3 **Muhaddisler ve Eserlerinden bahseden 4** kaynakta Ekmelüddîn' ismi taranmış, orada, **er-Risâletü'l-Mustadrefe'de**; Meşârik adlı

²⁵ Bkz. Muhammed Sadık Muhammed Yusuf, *Hadis ve Hayat*, Baskı yeri ve tarihi yok, I, 132-134.

eser anlatılırken, kısa bir tanımlama yapılmaktadır²⁶. Ayrıca, **Tehzîbu'l-Esmâ ve'l-Lügât** adlı bir eserden bahsedilirken, bu eserin Bâbertî tarafından yeniden tertib edildiği ifade edilmektedir.²⁷

4 Taranan **62 ricâl kitabında** da Bâbertî ve Ekmelüddîn bulunmamıştır.

5 Hadis tahkikleri eserlerinde yapılan taramada ise şöyle bir sonuç çıkmıştır:

a- **İmam Mâlik'in Şeybânî** Nüshasını tahkik eden **Takıyyuddîn en-Nedvî**, Mâlik'in "Bâbu Ğaslu'l-Yedeyn fi'l-Vudû" babındaki ilk hadiste Ekmelüddîn'den bir görüş nakletmektedir.²⁸

b- **İmam Mâlik'in Şeybânî** Nüshasını tahkik eden **Takıyyuddîn en-Nedvî**, Mâlik'in "Diyetü'l-Esnân" babında da onun "*el-İnâye Şerhu'l-Hidâye*" adlı eserinden bir açıklama nakletmiştir.²⁹

6- Hadis şerhleri arasında yapılan taramada 131 eser taranmış, el-Bâbertî nisbesine hiç rastlanmamış iken, 22 yerde "Ekmelüddîn" sonucu bulunmuştur. Bunlardan bir kısmı es-Suyûtî'ye,³⁰ bir kısmı da ez-Zürkânî'ye³¹, bir kısmı İbni Hacer'e³², bir kısmı Aliyyü'l-Kârî'ye³³ ve bir kısmı da Keşmirî'ye³⁴ aittir.

7- Tahric kitapları (toplam 75 tane) taranmış, bunlardan sadece, Muhammed Ali b. Muhammed eş-Şâfi'î (ö. 1057h.) *Delîlu'l-Fâlihîn li-Turuki Riyâzu's-Sâlihîn* adlı eserde 8 atıfta bulunmuştur³⁵.

8- **Hadis Lügatı çalışmaları**ndan oluşan **9 kitap** taranmış Bâbertî veya Ekmelüddîn'e rastlanmamıştır.

²⁶ Kettânî, *er-Risâletü'l-Mustadrefe*, IX,22 (Şâmile, 3.28)

²⁷ Kettânî, *er-Risâletü'l-Mustadrefe*, XI,36 (Şâmile, 3.28)

²⁸ Mâlik, *Muvattau Mâlik-Rivâyetu Muhammed b. Hasan*, I,53(Şâmile, 3.28)

²⁹ Mâlik, *Muvattau Mâlik-Rivâyetu Muhammed b. Hasan*, III,12 (Şâmile,, 3.28)

³⁰ Suyûtî, *Tenvîru'l-Havâlik*, I,19, 25, 35, 67 (Şâmile,, 3.28)

³¹ Ez-Zürkânî, *Şerhu'l-Muvatta*, I,33, 77 (Şâmile,, 3.28)

³² İbn Hacer, *Fethu'l-Bâri*, III,123; Şâmile, el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, I,35 (Şâmile, 3.28)

³³ Aliyyü'l-Kârî, *Mirkâtu'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, X,79, XIV,326, XVII,71,72, 113,132 (Şâmile, 3.28)

³⁴ El-Keimîrî, Muhammed Enver Şah, *el-Urfu's-Şezi Şerhu Süneni't-Tirmizî*, II,21, 192, 242 Muhammed Enver Şah el-Keşmirî (Şâmile, 3.28).

³⁵ Muhammed Ali b. Muhammed eş-Şâfi'î (ö.1057h.) *Delîlu'l-Fâlihîn li-Turuki Riyâzu's-Sâlihîn*, VI, 385 (Şâmile, 3.28)

9- 27 İlel ve Sualât kitabı tarandı sonuç bulunamamıştır.

10- 23 tane Za'if ve Mevzû hadis kitabı taranmış yine sonuç bulunamamıştır.

11- Elbânî'ye ait 84 kitap taranmış iki sonuç bulunmuştur:

12- Nâsîh ve Mensûh'a ait bir eser taranmış, onda da Bâbertî'ye rastlanmamıştır.

b. Tuhfetü'l-Ebrâr ve Meşârik Sorgulamaları Şâmîle'de hadis kitaplarında, 836 eserde "Tuhfetü'l-Ebrâr" adlı eser sorgulanmış, 3 sonuç çıkmıştır. Bu sonuçlardan biri Kâdî Beyzaviye (ö. 685h.) ait eser, ikisi de es-Suyûtî'ye ait *Tuhfetü'l-Ebrâr bi-Nüketi'l-Ezhâr* eserlerdir. Dolayısıyla bu eserler içerisinde Tuhfe adına atıfta bulunmamıştır. O zaman acaba "Meşârik" adına atıfta bulunanlar arasında Bâbertî'nin adı geçiyor mu diye bakılmış, yine 836 eser taranmış, "Meşâriku'l-Envâr" sonucu 68 tane çıkmıştır. Bu 68 sonuç teker teker taranmış, içerisinde "Meşâriku'l-Envâr" ifâdesi geçen 5 farklı eser bulunmuştur.

Bu eserler ve müellifleri sırasıyla şunlardır:

- 1 Sağanî: Meşâriku'l-Envâr (en çok atıf alan eser)
- 2 Kadî İyaz: Meşâriku'l-Envâr alâ Sihâhî'l-Âsâr: İkinci sırada
- 3 İbni Melek :Mebâriku'l-Ezhâr Şerhu Meşâriku'l-Envâr: 6 atıf.
- 4 Bâbertî: (Tuhfetü'l-Ebrâr) Şerhu Meşâriku'l-Envâr: 2 atıf.
- 5 Şeyhu'l-Cema'a el-Fâsî: Şerhu Meşâriku'l-Envâr: 1 atıf.

Görüldüğü üzere Bâbertî'nin eseri burada da önemli bir müracaat kaynağı niteliği göstermemektedir.

Zaman zaman eş-Şeyh eş-Şârih ve Sâhibu't-Tuhfe şeklinde atıflar varsa da bunlar daha çok fıkıhçıların atıflarıdır. Hadis eserlerindeki bu tür atıflarla daha çok Tuhfetü'l-Ahvezî veya es-Suyûtî'nin Tuhfetü'l-Ebrâr'ı kasd edilmektedir.

Sonuç

Zamanının meşhur âlimlerinden olup, kâdılık teklifi yapılan, cenazesinde yöneticilerin bulunduğu, Medresenin önemli âlimlerinden olan el-Bâbertî'nin hadis alanında yazdığı *Tuhfetü'l-Ebrâr* isimli eseri, kendi dönemi ve takip eden dönemde öğrencileri vasıtasıyla okunmuş ve çoğaltılmışsa da daha sonraki dönemlerde aynı şöhretini koruyamamıştır. Hadis kitapları arasında nadir atıflarda bulunan bu eser, esasen üzerine yazıldığı *Meşârik*'i aşamamış, hatta *Meşârik*'in bir başka şerhi olan *Mebârik*'ten de geri kalmıştır. Zira *Mebârik* bazı medreselerde ders kitabı olarak okutulmuş olmasına rağmen daha sonraları *Tuhfe*'nin okutulduğuna dair henüz bir bilgiye sahip değiliz. Bâbertî, görebildiğimiz kadarıyla hadisçiliğiyle değil, daha çok fıkıhçılığı ile ön planda olmuştur. Günümüzde üzerinde çalışmalar yapılan bu eserin, kısa zamanda gün yüzüne çıkarılacağını umuyoruz.